

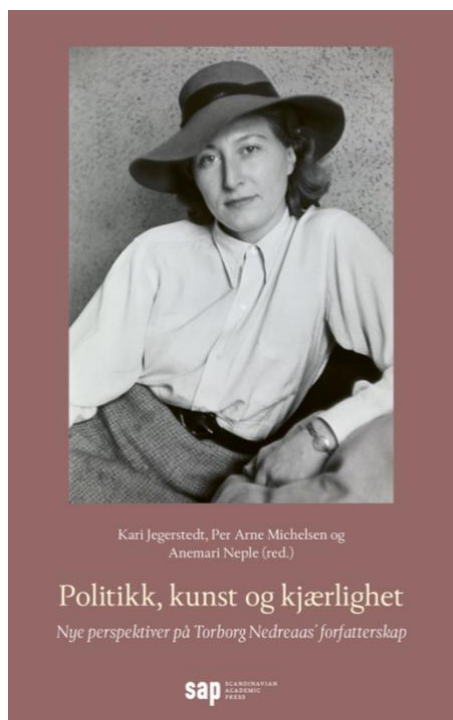
NYHETSBREV 2/23

Dette er det andre av to nyhetsbrev Torborg Nedreaas-selskapet kommer til å sende ut i 2023. Faktisk er det det trettende nyhetsbrevet vi sender ut til medlemmer siden oppstarten i 2017. Som vanlig bruker vi anledningen til å fortelle litt om hva som har skjedd siden sist, og om planer vi har fremover.

Hva har skjedd siden sist?

I midten av mars avholdt vi **årsmøte**. På årsmøtet delte vi blant annet ut Nedreaas-stipendet 2023 til Alicia Eidesund, som vil lage et (utkast til) filmmanuskript basert på scener fra Nedreaas-karakteren Herdis. Forfatter Kristian Hæggernes underholdt med opplesning av egne tekster han har komponert med utgangspunkt i Nedreaas' tekster. Senere i nyhetsbrevet kan dere lese et lite utdrag av ham.

En gjenganger i disse nyhetsbrevene er at vi har nevnt arbeidet med en vitenskapelig antologi om Nedreaas' tekster. Den er nå i salg og har tittelen *Politikk, kunst og kjærlighet. Nye perspektiver på Torborg Nedreaas' forfatterskap*. Boken er redigert av Kari Jegerstedt, Per Arne Michelsen og Anemari Neple, og den inneholder tolv kapitler pluss etterord av Cecilie Løveid. Selskapets leder, Grethe Fatima Syéd, er også aktuell med en ny bok: *Du kan ikke lage en potet. Essay og artikler om litteratur og samfunn*. I den har hun samlet noe av det beste av det hun har skrevet til nå, inkludert flere artikler som tar for seg Nedreaas.

Bergen kommune har nå satt sammen et kunstutvalg som skal sørge for at det kommer et **minnesmerke** over Nedreaas i Bergen. Styret har en egen representant i utvalget. En mulig plassering, og kanskje den mest sannsynlige, vil være Nygårdsparken, men en byggesøknad må sendes kommunen for godkjenning. Det er en ganske møysommelig prosess, som blant annet inkluderer å lyse ut en prekvalifiseringskonkur-

ranse, vurdere innsendte porteføljer og velge ut noen få, som får anledning til å lage skisser eller modeller. Hele prosessen er planlagt å ta cirka to år. Den som venter på noe godt ...

Hva mer bringer så høsten?

Allerede 8. september skal det være **Kulturnatt** i Bergen. Her kommer selskapet til å delta på to ulike markeringer. Sammen med Sydnes-halvøyen kulturhistoriske lag på Møhlenpris har vi laget en Nedreaas-utstilling, som denne høsten skal stå i Historietorget ved Møhlenprisbanen. **Utstillingen** består av seks store plakater med tekst og bilder, som presenterer ulike sider av Nedreaas' liv, og ikke minst av hennes forfatterskap. Vi har også inngått et samarbeid med Bergens Tekniske Museum om en tur med den gamle **trikken**. Som mange sikkert vet, har trikkeentusiaster satt i stand en gammel trikk og fått lagt trikkeskinner fra trikkehallen på Møhlenpris, over Nygårdshøyden til hjørnet ved Café Opera. Trikken skal kjøre to turer fram og tilbake, noe som egentlig blir fire turer, siden hver passasjer bare blir med én vei. Trikken tar opp mot 22 personer, og den vil stoppe i alle fall ved Johanneskirken, Christiestatuen og Olaf Ryes vei. Under stoppene vil skuespiller Reny M. Gaassand Folgerø lese tekster av Nedreaas. Første tur vil gå kl. 19.30 fra Trikkehallen, den neste 20.00 fra Café Opera, så 20.30 fra Trikkehallen og til slutt 21.00 fra Café Opera. Alle arrangementer under Kulturnatten er gratis. Programmet kan leses [her](#).

Så til høstens storhendelse: Som vanlig blir det en markering av Nedreaas på **fødselsdagen** hennes 13. november. Den vil finne sted på Litteraturhuset i Bergen. Arrangementet er gratis, men selskapets økonomi er ikke like god som den har vært. Vi er derfor mer enn noen gang glade for donasjoner av alle størrelser, som kan vippses til #530035 eller settes inn på 3208 25 40384. Du kan også støtte oss via Norsk tippings Grasrotandel [her](#). Programmet er ikke helt ferdig, men det begynner å ta form: Mads Berven med venner skal stå for det musikalske innslaget. Det vil bli en panel-samtale om noveller (fortrinnsvis Nedreaas' sine), ledet av Gro Jørstad Nilsen, forfatter og mangeårig kritiker i Bergens Tidende.

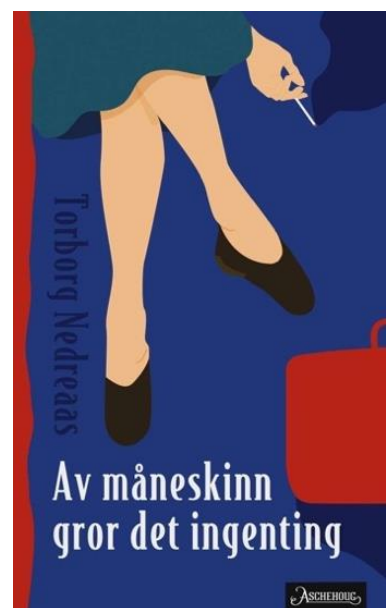
Deltakere i samtalen blir årets stipendvinner, Alicia Eidesund, Kristin Vego, som fikk Tarjei Vesaas' debutantpris i fjor for novellesamlingen *Se en siste gang på alt vakkert*, og Rolf Enger, som er lærer på Skrivekunst-akademiet i Hordaland. Han har gitt ut en rekke bøker og er aktuell med en bok om det å skrive noveller, *Novellekoden*, som kommer i mars 2024. Dessuten har vi fått tillatelse til å vise Vibeke Løkkebergs kortfilm «Regn», som er basert på den første novellen i *Trylleglasset*. Det blir rett og slett en helaften og vi håper på minst like godt oppmøte som i fjor!

A propos noveller: Vi har fått Aschehoug forlag med på å gi ut en ny samling med et utvalg Nedreaas-noveller. Arbeidet med denne går framover, og vi ser for oss at den kommer ut en eller annen gang i mars, kanskje til selve årsmøtet, som vi har satt til 15. mars. Det er styret i Nedreaas-selskapet som har valgt ut novellene som skal være med. Kritiker Bernhard Ellefsen, som er bokansvarlig i Morgenbladet, har sagt seg villig til å skrive etterordet.

KLASSESETT

Klassesett av *Av måneskinn gror det ingenting* koster 2 000,- pluss porto for 30 eksemplarer. Hvis du og din skole er interesserte, kontakt oss på nettbutikk.torborgnedreaas@gmail.com.

I tillegg selger vi fortsatt Herdis-trilogien, som er *Trylleglasset*, *Musikk fra en blå brønn* og *Ved neste nymåne*, i en hendig paperback-utgave. Et klassesett med 30 eksemplarer av Herdis-trilogien koster kr. 6 000,-. Og vi selger praktiske tøynett med Torborg Nedreaas-selskapets stilige logo for kr. 100,-.

Prisen på klassesettene er satt. Som privatperson og ikke skole kan man fra tid til annen komme over pakkeløsninger og tilbud vi lanserer for våre medlemmer, så følg med på Facebook og på torborgnedreaas.no.

NEDREAAS-KALENDEREN

Høsten 2023 / Våren 2024

8. september: Som en del av [Kulturnatten](#) i Bergen, den 8. september, og Kulturminnedagene 2023, inviterer Torborg Nedreaas-selskapet og Sydneshalvøyen kulturhistoriske lag til åpning av en Nedreaas-utstilling på Historietorget. Utstillingen, som består av seks flotte plakater, åpner kl. 18.30, og blant annet vil Grethe Fatima Syéd holde en liten innledning. Velkommen hit for spennende lesing om favorittforfatteren vår. For øvrig vil utstillingen være åpen søndager kl. 14-16 ut året.

Etterpå, i samarbeid med Bergens Tekniske Museum, blir det som nevnt tid for «Nedreaas på trikken». Skuespiller ved Den Nationale Scene Reny M. Gaassand Folgerø leser tekster av Torborg Nedreaas på trikkens stoppesteder langs ruten. De fire turene som er planlagt, har hver en varighet på ca. 30 minutter. Turene starter fra:

- Bergens Tekniske Museum kl. 19.30 og 20.30
- Café Opera kl. 20.00 og 21.00.

Hver tur har en begrensning på 22 passasjerer, og plassene tildeles etter førstemann til møllenprinsippet. Vel møtt og god fornøyelse!

13. november: Som vanlig blir det en storstilt feiring av Nedreaas på fødselsdagen hennes. Som nevnt blir det blant annet filmfremvisning av «Regn» av Vibeke Løkeberg og levende musikk. Det blir panelsamtale med Gro Jørstad Nilsen, Alicia Eidesund, Kristin Vego og Rolf Enger. Følg med på nettsiden vår og facebook for mer detaljert program når det nærmer seg.

15. mars: Årsmøte, eventuelt i sammenheng med lansering av novelleutvalget. Alle medlemmer får formell invitasjon med relevante dokumenter på e-post i rimelig tid.

Reny M. Gaassand Folgerø, foto fra DNS sine sider.

Veterantrikken på Møhlenpris.

VISSTE DU AT –

da Nedreaas på tampen av 1991 var emne for *Dag og tids* legendariske Klok på bok-oppgave, oppsto det en aldri så liten korreks i etterkant? I den første utgaven av 1992 kan vi nemlig lese ingen ringere enn den like legendariske Torolv Solheims irettesettelse: I oppgaven ble nemlig ordet pseudonym brukt om Nedreaas' utgivelser under navnet Tob Kieding. Og, påpeker Solheim, dette er ikke riktig: Tob er en kortform av Torborg og Kieding var hennes daværende ektemanns etternavn, og dermed også hennes eget.

Vi er redd for at vi også kan ha gjort oss skyldige i denne uskyldige (vil noen mene)

feilen, og ber så meget, som Nedreaas ville sagt, om forladelse.

AVHANDLINGER

Så vidt vi vet, har det ikke blitt skrevet flere mastergradsoppgaver om Nedreaas siden sist. Men vi har til vår forferdelse oppdaget en avhandling fra 2020 som vi ikke har omtalt i tidligere nyhetsbrev. Derfor vil vi her fram snakke Jofrid Søyland og hennes oppgave med tittelen «Av måneskinn gror det (ikkje) menneskesinn». Les hennes masteroppgave [her](#).

Vi ser også til vår begeistring at Maria Olerud, kritiker og debuterende novelleforfatter denne høsten, har trukket inn Nedreaas i en omtale av Bruno Schulz' (1892–1942) *Kanel-butikkane og andre forteljingar* (1933). Her nevner hun *Trylleglasset* som et verk som plasserer seg midt imellom novellesamlingen og romanen. Det blir et eksempel på «komplekse hybridverk, på det jeg vil kalle robuste litterære muldyr». Les teksten [her](#).

Dersom du vet om noen som skriver om Nedreaas, eller på andre måter holder på med noe som kan være interessant for selskapets medlemmer, tips oss gjerne på e-post: til@torborgnedreaas.no

KOLLEGASELSKAP

Vi følger opp spalten der vi fremsnakker andre organisasjoner, foreninger og lag viet forfattere. Slik håper vi å kunne skape en aldri så liten synergieffekt og bidra til økt kunnskap om hva som skjer rundt omkring. For jo mer oppmerksomhet rundt den gode litteraturen, jo bedre! I denne omgangen vender vi oppmerksomheten mot Olav Duun (1876–1939).

Det er ikke mange forfattere som har hele tre foreninger helt eller delvis viet sitt virke. Men det har altså Duun. Den første, ODIN, eller Olav Duun i Namdalen, holder, som navnet sier, til der Duun ble født, nærmere bestemt på øyen Jøa i Ytre Namdalen. Der blir det hvert andre år arrangert Duun-stevne en hel helg til endes, blant annet i tunet der Duun ble født.

Den andre, Gruppe 65, eller Duun-klubben i Holmestrand, er hjemmehørende i kystbyen der Duun bodde i størstedelen av livet, fra 1908 til han døde i 1939. Denne gruppen arrangerer jevnlig opplesninger og andre Duun-relaterte aktiviteter, også i samarbeid med Holmestrand bibliotek.

Den siste, Olav og Emma Duuns stiftelse, er eier av huset på fjellhyllen over Holmestrand der Duun bodde sammen med konen Emma. Dette huset er åpent for besøkende om sommeren og etter avtale, og en lørdag i juni hvert år er det også her Duun-stevne med foredrag eller samtaler, musikalske innslag m.m. Da kan man blant annet se Duuns rikholdige bibliotek, nyte den fantastiske utsikten og smake eplekake etter Emmas oppskrift.

I hagen, der forfatteren visstnok var aktiv både med beplantning og med å mate fuglene, er det lagt ned steiner med innskripsjoner fra mange av Duuns verk. Av de mange aforismelignende fyndordene er for eksempel de kjente «Det vonde drep du ikkje med øks» (fra *Med-menneske*, 1929), «Ingenting stikk så kvasst som odden av ein ny tanke» (fra *Gud smiler*, 1935) og «Det er som å slåss med feiaren det: du kan vinne, men du blir svart» (fra *I eventyre*, 1921).

Se ellers nettsiden [her](#).

MIN NEDREAAS

Denne gangen er det Elise Winterthun som har skrevet bidrag til den faste spalten «Min Nedreaas». Hun er litteraturviter, med bakgrunn fra Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen. Ellers jobber hun i Bokmagasinet, Klassekampen og som frilans formidler. Hun har skrevet om tittelnovellen i *Bak skapet står øksen* (1945).

GJENNOM NATTEN

På forsommeren, mens kirsebærtrærne ennå blomstret, leste jeg «Bak skapet står øksen». Novellesamlingen regnes som Torborg Nedreaas' debut og ble utgitt i fredsåret 1945. Samtlige noveller kretser om tysk okkupasjon og nordmenns erfaringer under krigen. Boka framstår

på samme tid litterært finmeislet og følelsemessig rå, skrevet mens krigen ennå er varm mellom hendene – i det korte øyeblikket under eller etter en omveltende hendelse, før støvet legger seg og erfaringen stivner i noen etablerte analyser.

Tittelnovellen, en av samlingens mest fortettede fortellinger, viser et menneskes sjel prøvet til det ytterste. Mellom linjene lurar en dirrende uhyggelig og intenst melankolsk stemning, som raskt hensatte meg i en særegen, frynsete tilstand.

Vi befinner oss i det okkuperte Oslo. Novellets hovedperson, skreddermester Halvorsen, er martret av smerte. Sønnen Per er død, henrettet av tyskerne etter å ha deltatt i den spanske borgerkrigen, dømt for noe ullent: «Sabotasje, kommunisme – navnet skjemmer ingen.» Det glødende hatet spiser faren opp fra innsiden. Han likner «en som har vandret gjennom porten til helvete», tenker hans svigerdatter, som steller for ham. Det finnes ingen hvile før Per er hevnet, før hans mordere har møtt samme skjebne.

Svigerdatterens reaksjon arter seg annerledes, med en mer tilgivende innstilling. Den klebende, kvinnelige omsorgen hennes fyller Halvorsen med forakt. For å få være i fred med sin sorg og sine hevnfantasier, begir han seg ut i kvelden. Drosjen hans kjører forbi adressen hvor Per ble skutt. Bildene som manes fram i Halvorsens indre, er pinefulle: «Tre mann mot muren, tre unge menn. Og en salve med skudd.»

Mens jeg synker inn i novellen, er det sol, hetebølge, bølgeskulp. Og likevel er jeg der, sammen med Halvorsen, i den golde bynatta. Bakken er våt. Er det høst? Det er slik jeg ser det for meg, at gatene er opplyst av dunkle lykter, og at lufta bærer med seg noe rått og skarpt. Klaustrofobien, den febrile angsten, hvor har jeg lest om den før? Jo, minnet som kommer til meg er Marguerite Duras' memoar *Smerten*, basert på dagbøker hun skrev under okkupasjonen i Frankrike. Duras vandrer hvileløst omkring i det okkuperte Paris, overbevist om at den deporterte ektemannen er drept: «Jeg er sikker. Jeg går fortore. Munnen hans er halvåpen. Det er kveld. Han tenkte på meg før han

døde. Smerten er så sterk, den kveler, den får ikke luft mer.»

Det er imidlertid bare begynnelsen. For når Halvorsen setter seg på trikken hjem, blir han med en frysning vår en uniformskledd soldat som står der i midtgangen. En av okkupantene som – direkte eller indirekte – er ansvarlige for hans sønns død. Tyskeren er bare en guttunge, og sjanglende full. Noen stusslige skjeggstuster pryder den «runde barnehaken». Han er munter og unnskylder seg overstrømmende overfor medpassasjerene for tilstanden sin – han har fått for mye å drikke. Noen blant nordmennene klarer ikke la være å smile av det barnlige opptrinnet, av det gode humøret ungdommen utstråler. Og se: «noe av det samme smilet glir som en skygge over Halvorsens ansikt.»

Han smiler til en tysk soldat. For bare noen øyeblikk siden har han drømt om å utrydde sin sønns mordere. Hvordan henger det sammen, hvordan skal man tolke det som skjer? Med få ord får Nedreaas fram hvordan to vilt motstridende instinkter vekkes i den hjerteknuste faren, en ambivalens som subtilt kommuniseres til leseren, uten at Halvorsen selv er i stand til å artikulere tydelig hva som skjer i hans indre.

På den ene siden finnes raseriet som har ridd ham siden sønnen ble tatt fra ham.

Men minner ikke den klossete soldaten full av livslyst nettopp om ham, om Per? Jo, Halvorsen stirrer på den unge mannens nakke, som «berører ham som noe ubehagelig, noe nærstående. Guttenakken.» Et øyeblikk er han en pappa som ømt betrakter sin egen gutt drikke seg full for første gang.

Da gutten mister uniformslua på gulvet, henter Halvorsen den nølende opp til ham. Soldaten er takknemlig og vil håndhilse; de blå øynene «smiler forventningsfullt». Og så gjør Halvorsen det man skulle tro var umulig, han tar sin sønns morder i hånda, fienden han har lovet seg selv å knuse. Handlingen setter ham ut av balanse, og han famler liksom etter det hvitglødende hatet som vanligvis bor i ham, det faste holdepunktet. «Å ja, rotteunger er visst også pussige og rørende når de er små», sier han til seg selv.

Passasjerene blir til slutt lei den pratsomme okkupanten. Da han blir dårlig og kaster opp, møtes han med isnende kulde. Noen åpner døra ved en holdeplass og sparket ham brutalt ut. Skadefryden brer seg, en kollektiv forløsning: «synd at ikke trikken var i fart!».

Tross hevnfantasiene, fyller lynsjestemmingen Halvorsen med uro. Det er «som om han har glemt noe». Han har sett noe som likner, en gang han og Per besøkte Hamburg. De så en gammel mann falle om og dø på en parkbenk. En konstabel kastet et blikk på ham, og sa foraktfullt: Han er jøde. Barn stimlet sammen omkring liket og kastet steiner på det.

Halvorsen husker hvordan han ble fylt av vemmelighet over den sanseløse ondskapsen han var vitne til. Han prøver å fortelle seg selv at det ikke kan sammenlignes med det tyskeren ble utsatt for nå: «Det er himmelvid forskjell, selvfølgelig er det det.»

Setningen henger der og dirrer. Er den sann? Mens jeg leser, blir jeg sittende og grunne over det. Jo, jeg tror det er en forskjell. Den jødiske mannen ble mishandlet fordi han tilhørte en demonisert folkegruppe. Han var et alminnelig menneske som ikke hadde fortjent noe ondt. Tyskeren tilhører en overmakt, en drapsmaskin. Han er et menneske med fri vilje, og han har selv valgt å være nazismens representant.

Eller har han det, den purunge gutten? Hva vil det si å ha fri vilje?

Hva betyr det å fortjene noe?

Og hva om all menneskelig skadefryd egentlig kommer fra det samme stedet?

Kanskje er det slik at om man først har tatt innover seg et annet menneskes smerte, kan man ikke vende seg bort. Opplevelsen forplikter. Noe av Halvorsen er i hvert fall blitt «pinefullt igjen ved forrige stoppested». Han kommer seg av trikken, og finner tyskeren skadd, blødende fra et kutt i hodet. Han er oppløst i gråt og roper på sin mor hjemme i Tyskland.

Men soldatens hysteriske fortvilelse og bønnfallelse om hjelp vekker Halvorsens raseri til live på nytt. Bildene flimrer for hans indre. Det var nemlig en annen ung mann «som også ville hjem, til sin hustru og sin far og sitt lille barn», og som ikke ble vist noen nåde. Han tar

tyskeren med seg hjem til leiligheten, under dekke av å skulle hjelpe ham. Mens han henter antiseptikum til såret, finner han en øks, som han gjemmer bak et klesskap, klar til bruk. Soldaten mistenker ingenting, er bare lykkelig over omsorgen. Mens Halvorsen stiller guttens sår, vurderer han muligheten. Skal han ta livet av tyskeren nå, slik han har fantasert om?

Den unge nakken er myk og blond, som Pers. Når Halvorsen rører ved gutten, er det med en fars kjærlighet og en bunnløs lengsel. Han lar beslutningen vente, det er ingen hast. Mens soldaten sover, reparerer Halvorsen uniformen hans. Han syr den spjærede bukse med en skreddermesters presisjon. «Bak skapet står øksen», minner han seg selv på. Han kan fremdeles gjøre det.

Når morgenen gryr, lever soldaten fremdeles. Etter å ha takket for hjelpen, er han gått, borte. «Og Halvorsen senker hodet ned over bordet, han gråter. Han gråter en manns beiske og blytunge gråt.»

Det er fristende å tolke slutten som en forløsning. En demning som brister. Endelig kan Halvorsens sorg få utløp ikke gjennom hat, men med gråt. Han hadde sjansen til hevn, men valgte nåde, slik hans sønn burde blitt vist nåde. Hatet har vekket og gir plass til aksept, som jo er første steg for å bearbeide et tap. Ved å stille for den unge tyskeren stiller han i overført betydning også for sitt eget barn, er i kontakt med den døde. Kanskje når han erkjennelsen som står artikulert i et annet sted i Nedreaas' novellsamling, nemlig: «vi elsket hverandre og det er ikke døden som skiller menneskene.»

Kanskje har han også innsett at fantasi og virkelighet er ulike størrelser. Han så inn i fiendens øyne, forberedt på ondskap, og fant et menneske i all sin sårbare alminnelighet. Det vekker assosiasjoner til Hannah Arendts begrep om «ondskapens banalitet», en antyklimateisk innsikt om at de som utfører onde handlinger, sjelden er monstre, men vanlige mennesker med begrenset horisont som opererer innenfor et upersonlig maskineri.

Ja, kanskje er det noe slikt Halvorsen vil tenke om denne natten. Jeg vet ikke om det er så enkelt, om Nedreaas virkelig konkluderer i

noen retning. Nei, lander jeg på: Novellens rom oppleves fremdeles åpent. For kan det være så enkelt, at hat smelter bort som is om våren, og at en «sunn» sorg finner sted?

«Man kan ikke gå tilbake og endre på noe som er følt», heter det i Cecilie Løveids dikt «Straff». Linjen viser til foreldre som mistet sine barn 22. juli 2011, og vender ofte tilbake til meg: Bak aksepten finnes det noe hardt, noe uregjerlig, noe som ikke glemmer. Kanskje vil Halvorsen grunne over øksen resten av sitt liv, i en evig pendling mellom lettelse og anger over valget. Kanskje finnes det ingen endelig forsoning når man har mistet et barn, bare ulike følelser som skyller over en i bølger. Og kanskje er novellens store styrke nettopp det: at den viser oss sorgens uoversiktlige kjerne.

Elise Winterthun

LITTERÆRT BONUSBIDRAG

Her kommer et dikt laget av forfatter Kristian Hæggernes. Da han gjestet sist årsmøte, leste han flere egenkomponerte korttekster. Her er et dikt han har komponert med utgangspunkt i Nedreaas' tekster.

herdis

Alle husene var svarte i stivnede gater
og det luktet hvitt i meningsløse blaff
Under føttene i sine lune tøfler
falt gulvet aldeles i staver Det ble kaldere
å være våt i buksen En grå og vedvarende støy

grov sin klamme kulde inn i meg
der jeg satt fast i kjellerhalsen Jeg lekte
gjærne med mindre piker med hender
og hode og armer og alt
som for eksempel papirdukker

fylt av sørgelighet og god fortrøstning
som å suge væte av fingerknokkene
Jeg helte hodet sultent over i hetten
med knopper og rosetter Stiv og våt
og sløv skulle jeg lage en demning

Kristian Hæggernes

FINN UT MER OM TORBORG NEDREAAS-SELSKAPET PÅ:

torborgnedreaas.no

til@torborgnedreaas.no

facebook.com/torborgnedreaas

Torborg Nedreaas-selskapets logo
er laget av Katarzyna Roman,
katarzynarmn@gmail.com